

Lær at elske RAPAKIVI, Sven Madsen, 2022, Davinde Stenmuseum, 193 sider

Anmeldt af Henrik J. Granat, februar 2023

Lær at elske RAPAKIVI har lækkert omslag og ligger med en passende størrelse godt i hånden. Med fængende overskrifter tændes forventningens glæde. Nu skal jeg endelig have styr på bjergarten rapakivi og dens overraskende mange familiemedlemmer. En hurtigt baglæns gennembladning skuffer ikke. Bogen flyder over med fotos af høj kvalitet: Skarpe med troværdige farver og i forskellige forstørrelser, der både viser hele sten i knytnævestørrelse og forstørrede udsnit, hvor enkelte mineraler og deres karakteristika fremstår tydeligt. Jeg er klar til kærlighed!

I kapitel 1 besvares spørgsmålet: Hvad er en rapakivi? Rammen sættes. Kortfattet og koncentreret sammenfattes definitioner og særlige kendetegn hos det dusin rapakivityper, som familien kan opdeles i, hvis teksten er udgangspunktet. Tilstedeværelsen af ovoider kræves for at en bjergart kan kaldes rapakivi i snæver forstand (*sensu stricto*). Men bogen angriber emnet i bred forstand (*rapakivi sensu lato*), idet alle granitiske dybbjergarter i et massiv med rapakivi indlemmes i rapakivifamilien. Og ikke nok med det: Vulkanitter fra rapakivimassiver behandles også. Således får både rød østersøkvartsporfyr og brun østersøkvartsporfyr og andre porfyre fra østersøområdet ord og billeder med på vejen. Granit defineres i en fin figur, men jeg savner en definition af kornstørrelse. Jævnt hen i bogen skrives finkornet, mellemkornet og grovkornet, men intet sted sættes millimeter på. Der er fint plads til tre linjer mere på de fire sider med ordforklaringer sidst i bogen.

Bogens hjerte udgøres af kapitel 2 med overskriften: Hvordan genkender jeg en rapakivi? Her præsenteres en stribe kendetegn og begreber, som er fremmede for de fleste. Hybridbjergarter, magmamingling, mineralaggregater, xenolither, anorthit og korrosion for blot at plukke et enkelt ord fra seks sætninger punktopstillet på række. Hvert af de 23 kendetegn og teksturer afsluttes af en figurhenvisning. Man bliver hurtigt træt af at bladere mellem begrebernes præsentation på kapitlets to første sider og den tilhørende illustration, som findes både ti og tyve sider længere fremme. Det er ikke hyggelæsning! Siderne egner sig til opslag. Men nødvendig læsning, for du skal kende størsteparten af de mange begreber for at få glæde af de efterfølgende kapitler. Du skal virkelig ville det, hvis du sætter sig for at huske det hele. Kapitlets 39 illustrationer viser udelukkende fotos, og de er nydelige, skarpe og med naturtro farver. Gode fotos er bogens force.

Fra asken til ilden tænker jeg, da jeg læser introen til kapitel 3, hvor forfatteren advarer om svært stof. Hvad skete i magmakammeret? hedder kapitlet, som vil forklare, hvordan nogle af teksturerne fra kapitel 2 er opstået. Advarslen synes unødvendig. De fem sider er let læste og fortæller historier, der hver især sætter flere ord på en håndfuld af de begreber, der meget kortfattet listes op i kapitel 2. Godt skrevet!

Mere interessant baggrundslæsning findes i kapitel 4 - denne gang af historisk art. Anekdoter fortælles om rapakivi i historien og litteraturen fra begrebets opståen i slutningen af 1600-tallet til brugen af ledeblokke i geologisk forskning i slutningen af 1800-tallet, hvor vores egen Vilhelm Milthers tænkte baglæns og mente, at rød Østersøkvartsporfyr måtte stamme fra Østersøens bund et sted. Kapitlet vækker også til rejselyst. I Skt. Petersborg står den 661 tons tunge Alexandersøjle, som blev hugget ud af rapakivi fra Pyterlathi i Finland og rejst i byen i 1834. En GEUS-kollega fortæller mig, at Skt. Petersborg er fyldt med rapakivi i bygninger. Sjovt at vide, men også en smule ærgerligt, for tiden er vist ikke til turisttur til den russiske by for at se en seværdighed rejst til ære for Ruslands storhed.

I kapitel 5 sættes rapakivibjergarten ind i et regionalt perspektiv. Proterozoiske rapakiviforekomster findes ikke kun under Østersøen og langs dens bredder, men på alle jordens kontinenter måske undtagen

Antarktis. For 1500 Ma år siden lå rapakiviforekomster samlet som et bånd gennem superkontinentet Columbia.

Efter 50 siders indledning – godt en fjerdedel af bogen – zoomes ind på Det Baltiske Skjold og dets rapakivier. I Kapitel 6 vender vi tilbage til hjemmebanen blandt de rapakivier, vi kan finde på de danske marker og strande. Her begynder bogen for den, som blot vil sammenligne flotte fund med billeder og forsøge at finde frem til ophavet for en eller en håndfuld hjembragte strandsten. Denne anmelders interesse går især på, om en eller flere af Danmarks kæmpesten med rette kan kaldes rapakivi. Hamborggårdstenen ved Hærvejen har længe været kendt som en porfyrisk rapakivigranit. Store Rønsten i Kalø Vig ligner en granitporfyr. Og Søllestedgårdstenen på Lolland synes pyterlitagtig og består muligvis af rapakivi fra Laitila eller Vehmaa. Med Sven Madsens bog i hånden kan disse stumper grundfjeld genbesøges, og måske kommer vi et skridt nærmere et godt bud på deres oprindelse. Område for område gennemgås de rapakivier og sidebjergarter, de forskellige massiver har at byde på. Alene fra Ålandsbatholithen præsenteres 50 forskellige typer. Det tåler en gentagelse. Billederne er bogens force. Kapitel 6 viser fotos af mere end 200 sten. De er virkelig flotte. Bogens stenbilleder inddeles i *in situ* blokke, der er hugget ud af fast klippe, og nærblokke, der er fundet i eller i umiddelbar nærhed af tilsvarende fast fjeld. Ved stenfund fra strand, mark og grusgrave efterfølges klassificeringen af et spørgsmålstegn for at angive usikkerhed på oprindelsen. Denne inddeling giver bogen en stor grad af troværdighed.

Bogen indeholder flere kort, der viser udbredelsen af de forskellige rapakivi-bjergarter. Og praktisk nok findes et oversigtskort sidst i bogen på bogens omslag, som det er nemt at slå op på under læsning. Oversigtskortet viser forskellige signaturer for rapakivi over og under havniveau samt rapakivi, der går i dagen, og rapakivi der overlejres/dækkes af andre bjergarter. En tydeligere kystlinje og måske et par bynavne ville hjælpe på overskueligheden og læsbarheden af oversigtskortet.

Ligeledes findes en tidslinje på bogens første opslag. Figur 0-1! Til venstre – på bagsiden af forsiden - præsenteres jordens historie fra dens opståen for 4567 Ma år siden og med de store bjergkæders dannelse sat i tidsmæssig sammenhæng. Rapakivi-magmatismen fandt sted for 1600-1400 Ma år siden. Højre halvdel er flot og meget informativ, men synes irrelevant. Den viser livets udvikling i Fanerozikum fra omtrent 500 Ma år efter rapakivierne opstod. Her kunne man måske med fordel have samlet en huskeliste, der med få ord og et lille foto repeterede de vigtigste rapakiviteksturer og kendetegn. Bare en tanke! Og en mistanke: Det er planen at udgive en serie på fem bøger om sten, og figur 0-1 er måske tænkt som en gennemgående indledende figur for hele bogserien. Så giver det mening, da to af bogseriens bøger omhandler Davinde Stenmuseums samlinger, der også indeholder en stor fossilsamling.

Der præsenteres virkelig gode nyheder på bagsiden af Sven Madsens stenbog, hvor der står, at den blot er den første i en planlagt serie på fem, hvor den ene er en genudgivelse af Per Smeds "Sten i det danske Landskab". Hvis den høje billedkvalitet fra rapakivi-bogen kan overføres til Per Smeds klassiker, genvinder den sin ære og værdighed. Norske blokke og sedimentære blokke er temaet i andre to af de planlagte udgivelser. Stor ros til Davinde Stenmuseum og Inga Sørensen for at tage initiativet til denne bogserie. Sven Madsen driver den flotte hjemmeside Svens StrandstensSite: rapakivi.dk. Sitet er også flot og svært at undvære. Men vi kan ikke nøjes med internettet. Verden har stadig brug for bøger. Sven Madsen beskriver målgruppen som både stennørden, der ikke kan få detailviden nok, og de glade strandsamlere, der glæder sig over smukke sten. Jeg kan varmt anbefale Sven Madsens stenbog til dig, der gerne vil kunne genkende og forstå en rapakivi, når du møder den.